

ЎҚИТУВЧИНИНГ КАСБ СТАНДАРТИНИ АМАЛИЁТГА КИРИТИШДА P5BL ЁНДАШУВИ

Файзуллаева Гулчехра Шарипбоевна

*доцент, Самарқанд вилояти педагогларни янги методикаларга ўргатиш
миллий маркази*

Аннотация. Мақолада бугунги кунда амалиётга кириб келаётган умумий ўрта таълим мактаби ўқитувчисининг касбий стандарти, унинг тузилиш таснифи, компонентлари, ўрганилган илмий тадқиқот таҳлиллари ҳамда касб стандартининг жорийланишини таъминлашга хизмат қилувчи P5BL замонавий ёндашувининг аҳамияти ёритилган.

Калит сўзлар: таълим, касб стандарти, тузилма, моҳият, мазмун.

ПОДХОД P5BL К ВНЕДРЕНИЮ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СТАНДАРТА УЧИТЕЛЯ В ПРАКТИКУ

Файзуллаева Гулчехра Шарипбоевна

*доцент, Национальный центр по обучению новым методикам педагогов
Самаркандской области*

Аннотация. В статье описаны входящий сегодня в практику профессиональный стандарт учителя средней общеобразовательной школы, его структурная классификация, компоненты, проведенный анализ научных исследований, а также раскрыто значение современного подхода P5BL, служащего для обеспечения внедрения профессионального стандарта.

Ключевые слова: образование, профессиональный стандарт, структура, сущность, содержание.

THE P5BL APPROACH TO IMPLEMENTING THE TEACHER'S PROFESSIONAL STANDARD

Fayzullaeva Gulchekhra Sharipboevna

*National center for training pedagogues in new methods of Samarkand region,
Associate Professor*

Annotation. The article describes the professional standard of the general secondary school teacher, its structural classification, components, studied scientific research analysis, and the importance of the modern approach of P5BL, which serves to ensure the introduction of the professional standard.

Keywords: education, professional standard, structure, essence, content.

Жамиятда рақобатбардош кадрларга нисбатан ижтимоий буюртма талабларининг ошиши таълим беришининг глобаллашуви шароитини вужудга келтиради. Бу эса ўқитувчилар зиммасига юкланиш кўпайишига ва мажбуриятларнинг ортишига олиб келмоқда. Бундай ҳолат педагог ходимларнинг фаолиятини нафақат самарали ташкиллаштириш, балки мустақил касбий ривожланиш ва ўз даражасини узлуксиз такомиллаштириш зарурлигини талаб қилади. Кўпгина ривожланган давлатларда, жумладан, ҳозирда республикамизда ҳам ўқитувчининг касбий ривожланиш траекториясини яратиши ва шу йўналишда ўз хатти-ҳаракатини тўғри йўналтириши учун касбий фаолиятини тартибга солувчи меъёрий хужжат сифатида амалиётга киритилаётган умумий ўрта таълим мактаби ўқитувчисининг касб стандарти (кейинги ўринларда – касб стандарти) ҳисобланади.

Касб стандарти – бу асосий меҳнат функциялари ва уларни бажариш шароитларини ифодаловчи, кўникма даражасига меҳнат мазмуни, сифати ва шароитларига талабларни белгиловчи стандарт [1] бўлиб, таълимда асосий ҳаракатлантирувчи мезон вазифасини ўтайди.

Тадқиқотимиз давомида касб стандарти моҳиятини аниқлашга интилдик, унинг дунё микёсида қўлланилишига доир олимларнинг қарашларини ўргандик, айримларини илмий жиҳатдан таҳлил қилиб бордик. Хусусан, Таълимни

Баҳолаш Халқаро Ассоциацияси томонидан олиб борилган ўрганишлар натижасида ўқитувчининг касб стандартини жорий қилиш кечиктириб бўлмас вазифа эканлиги қайд этилган бўлса [20], мазкур муаммо доирасидаги бошқа бир қатор тадқиқотларда:

- касб стандартларини ишлаб чиқиш ва фойдаланишдан турли мақсадлар кўзланиши, стандартларга ўқитувчиларнинг педагогик маҳорати даражасини оширишга йўналтирилган восита тарзида қаралиши □10; 11; 16□;

- касб стандартларини ишлаб чиқишда маълум меъёрларга амал қилиш зарурияти, уни босқичма-босқич жорий этиш муҳимлиги, стандарт сифатли ўқитиш ва ўқитувчи шахси тўғрисида аниқ тасаввурни бериши лозимлиги, миллий таълим тизимига таъсир кўрсатиши ва амалиётга йўналганлигини белгилловчи мезонларни аниқлаш, бўлажак ўқитувчиларни тайёрлашда уларда тегишли компетенцияларни шаклланишидаги ўрни □2; 3; 6; 18□;

- турли давлатларда жорий қилинган педагоглар учун касб стандартлари мазмунининг қиёсий таҳлили, улардаги умумий ёндашувлар, тузилмавий жиҳатдан ўхшашликлар ёки бир-биридан фарқ қилувчи қисмлар □15; 17□;

- шунингдек, айрим давлатларда амалиётда мавжуд касб стандартларининг хусусиятлари, мукамаллик даражаси, ўқитувчи сифат таркибининг савиясини баҳоловчи омил сифатида батафсил баён қилинган □8; 21□.

Тадқиқотчи олим А.Ибрагимов Ўзбекистон Республикасида касб стандартларини тегишли ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлар асосида 2020 йилдан бошлаб ишлаб чиқилиши бошланганини, ҳужжатларда ўқитувчининг педагогик фаолиятини ифодаловчи касб стандартларининг асосий тамойиллари ҳамда макети тасдиқланганини, касб стандартларини ишлаб чиқиш ва амалиётга киритиш таълим тизимида олиб борилаётган ислохотларнинг нисбатан янги босқичи бўлганлигини таъкидлаган ва шу мулоҳаза асосида ўқитувчиларнинг касб стандартларини амалиётга киритилишига нисбатан тайёрлик даражасини аниқлашга қаратилган сўровнома ўтказиб, маълумотларга эгаллик, янгиликларга очиклик, амалиётга киритилишига муносабатлари нуқтаи назаридан таҳлил қилиш асосида эътиборга молик илмий изланишлар олиб борган [4]. Умуман олганда, ўрганишларимиз натижасида касб стандартининг жорийлигини ва фаолиятдаги натижадорлигини таъминлашда ўқитувчилар билан ишлашнинг турли ёндашувларини амалиётда қўллаш зарурияти мавжуд, деган хулосага келдик.

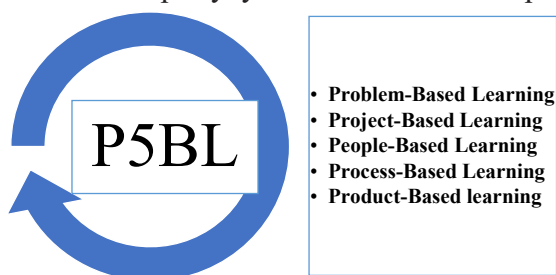
Касб стандарти ўзига хос тузилишга эга бўлиб, бўлимлар, фаолият турининг асосий мақсади, касб стандартига киритилган меҳнат вазифаларининг таснифи, умумлаштирилган компетенция стандартлари ва бошқа шу каби компонентлардан ташкиб топган (1-расм):

1-расм. Умумий ўрта таълим мактаб ўқитувчисининг касб стандарти тузилмаси

Касб стандартида белгиланган ҳар бир меҳнат вазифаси меҳнат ҳаракатлари, зарур кўникмалар, зарур билимлар ва бошқа тавсифлар ўзига хос маъно-мазмунга эга бўлган характеристикани ташкил этади. Касб стандартининг амалиётга киритилиши ва натижадорлиги белгиланган компетенцияларнинг ўқитувчи касбий фаолиятида қай даражада намоён бўлиши билан боғлиқ. Ушбу жараёнда педагог ходим ўзида мавжуд билим, малака, тажриба ва амалиётни нафақат интеграциялаши, балки касб стандартлари талабларига жавоб бериш учун зарурий кўникмаларни эгаллаб бориши зарур.

Белгиланган компетенция стандартларини ривожлантириш, фаоллаштиришнинг турли илмий-амалий ёндашувлари бўлиб, улардан бири P5BL ёндашувидир. Бу – узок давом этадиган, аввало, касбий стандартни амалий фаолиятга тезкор сингдириш ҳамда натижадорлигига эришиш бўйича мавжуд муаммони аниқлаш ва аниқланган муаммо доирасида унинг ечимига олиб борувчи лойиҳа яратиш, уни қадам-бақадам амалга оширишда турли чоратадбирларни, метод ҳамда технологияларни қўллашни ўзида қамраб олган куйидаги 5 та босқичдан иборат ўқув моделини акс эттиради (2-расм):

2-расм. P5BL ўқув моделининг таркибий компонентлари

Problem-Based Learning, яъни муаммога асосланган ўқитиш – бу муаммони ҳал қилишни тушуниш учун иш жараёнининг натижасидир. Муаммо ўқув жараёнининг биринчи элементи. PBL жараёнининг диққат марказида муаммони ҳал қилиш эмас, балки белгиланган ечимларнинг мавжудлиги ва у бошқа кўникмалар, хусусиятларни ривожлантиришдаги аҳамиятлилиги бўлади. У сценарий доирасида аниқланган муаммолардан билим ва тушунчани ошириш учун фойдаланадиган жараён [5]. Ёндашув нафақат янги билим, кўникма ва малакалар(БКМ)ни шакллантиришга, балки уларни метабилимлар билан бирлаштиришга ёрдам беради.

Project-Based Learning, яъни лойиҳага асосланган ўқитиш энг муҳим таълим моделларидан бири бўлиб, жараён иштирокчисининг БКМни ривожлантиришда асосий рол ўйнайди, кичик доиралардан тортиб, ташкилотлар даражасидаги ҳамкорлик ва ҳамжамият ҳиссини яратади. Шунингдек, таълим олувчи мақсадларни белгилашни ўрганиш; мустақиллик ва интизом, музокаралар олиб бориш ҳамда кузатиш учун масъулиятни ўз зиммасига олиш; чуқурроқ билим олишни давом эттириш, янги ғояларни ривожлантириш ва кўп тармоқли алоқаларни мустаҳкамлаш; эпчиллик ва педагогик маҳорат каби зарурий сифатларга эга бўлади [9].

People-Based Learning, яъни шахсга йўналтирилган ўқитиш. P5BL жамоавий иш натижасида мақсадга эришилиши кўзланган ёндашувдир. Марказда шахс ва унинг индивидуал-психологик хусусиятларини инобатга олиш муҳим бўлган ушбу технологияда ўз қобилиятини бошқариш, фанни такомиллаштиришда ички имкониятларини юзага чиқариш, ўзгаришларни ҳис қилиш, касблараро кўмаклашув, жамоавий ишда ҳамкорлик, билимлар алмашинуви, хизмат кўрсатишни ўрганиш каби назарда тутилади [7].

Process- Based Learning, яъни жараёнга асосланган ўқитиш ёки таълим. Тадқиқотчилар ўқув фаолияти давомида ушбу ёндашувни қўллаш белгиланган

мақсад ҳамда вазифаларни бажаришда, муаммо ечимига боришда амалга ошириладиган чора-тадбирларнинг узлуксизлигини таъминловчи стратегия эканлигини таъкидлашади. Шу билан бирга илмий жараён кўникмаларини кўллаш ва ўлчаш, фанни соддалаштириш орқали эгаллашни, мазмунлиликни оширади, доимий масъулиятни ҳис қилиш, кузатиш, таснифлаш, таҳлил қилиш, башорат қилиш қобилиятларини ривожлантиради [19].

Product- Based Learning, яъни маҳсулотга асосланган ўқитиш. Кўшимча билимларни шакллантиришга қаратилган бундай ёндашувда муаммонинг аниқлиги ва жамоанинг ҳамкорликдаги ҳаракати муҳим рол ўйнайди. Ганефрининг таъкидлашича, маҳсулотга асосланган таълим – бу ўқувчини ўқитувчи томонидан ўқув жараёнига фаол жалб этиш учун муайян қийматдаги маҳсулот ишлаб чиқариш компетенциясига йўналтириш натижасида амалга ошириладиган тартиб ёки қадамлар сифатида аниқланади. Демак, ёндашувда ечилаётган муаммо доирасида жамоавий ишни ташкил этиш нимани кашф қилиши мумкинлиги, етиб борадиган манзил ёки эгалланган компетентлик унинг маҳсулоти сифатида англашилади [14].

P5BL модели таълим муассасаси, амалиётчилар ва турли фанлардан талабаларни бирлаштириш, жамоавий муҳитни яратиш маданиятини шакллантиришга қаратилган бўлиб, иштирокчиларнинг ҳар бири лойиҳани амалга оширишда муҳим рол ўйнайди [12]. Олимларнинг фикрича, P5BL модели билан “талаба” жамоаси ва ўқитувчи ўртасидаги ўзаро таъсир натижасида ўқув жараёнини ривожлантириш ҳамда когнитив жараёнларни намоён қилиш осонлашади. Лойиҳага йўналтирилган кўп тармоқли алоқадорлик пайдо бўлади ва нафақат бир жамоа, балки бир нечта жамоа ўртасида ҳамкорлик муҳити оқибатида назариячилар амалиётчилар жамоасига айланади [13], яъники ўрганилаётган ва кўзланган ҳар бир муаммонинг самарадорлигига ишлашга ўтилади. Халқ таълими тизимида ўқитувчиларни узлуксиз касбий ривожлантиришнинг P5BL ёндашувини фаоллаштириш кўпгина муаммоларга ечим топилишига замин яратади.

Хулоса сифатида қуйидагиларни таъкидламоқчимиз:

- P5BL ўқув модели комплекс ёндашув бўлиб, ўз ичида турли метод ва технологияларни бирлаштиради;
- ёндашувнинг муваффақияти – бошқарувчи маҳорати, танланган муаммо ва лойиҳани амалга оширишдаги тартиб билан узлуксиз кўйиб бориладиган қатъиятли қадамларга боғлиқ;
- ўқитувчиларни касб стандартига тайёрлаш ва ўқитишда етакчи вазифанинг ҳаётий татбиғини ифодалайди;
- P5BL ёндашувини нафақат касб стандарти амалиётида қўллаш, балки таълим тизимида жорий этиш натижадорликни кафолатлайди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 15 майдаги “Ўзбекистон Республикасида Касбий малакалар, билим ва кўникмаларни ривожлантириш миллий тизими фаолиятини ташкил этиш чоралари тўғрисида”ги 287-сон Қарори. – ҚХММБ, 16.05.2020. 09/20/287/0595-сон.

2. Адольф В.А. Подготовка будущего педагога к профессиональной деятельности в условиях внедрения профессионального стандарта // Вестник Красноярского государственного педагогического университета имени В.П.Астафьева. – 2015. – № 1 (31). – С. 5-11.

3. Забродин Ю.М., Гаязова Л.А. Стандарт профессиональной деятельности педагога: проблемы общественно-профессионального обсуждения // Психологическая наука и образование. – 2013. – № 3.

4. Ибрагимов А. А. УМУМТАЪЛИМ МАКТАБИ ЎҚИТУВЧИСИНИНГ КАСБ СТАНДАРТИ: АМАЛИЁТГА КИРИТИШ, МУНОСАБАТ ВА ТАҲЛИЛ //

Современное образование (Узбекистан). – 2021. – №. 10 (107). – С. 47-56.

5. Ибрагимов, А. А. (2022). УЎҚИТУВЧИЛАРНИНГ КАСБИЙ БИЛИМЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА МУАММОГА АСОСЛАНГАН УЎҚИТИШ ЁНДАШУВИНИНГ ИМКОНИЯТЛАРИ: Ибрагимов Аъламжон Амриллоевич, Самарқанд вилояти халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази доценти. *Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал*, (2), 120-125.

6. Петунин О.В. Профессиональный стандарт и повышение квалификации педагогов // *Вестник Костромского государственного университета имени Н.А.Некрасова. Серия: Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокинетика.* – 2015. – Т. 21. – № 3. – С. 113-116.

7. Электрон ресурс: <https://www.ualberta.ca/rehabilitation/media-library/faculty-site/research/bsa/person-and-practice-based-learning-1411120.pdf>

8. Ямбург Е.А. С учителя нельзя требовать того, чему его никто не учил // *Вестник образования России.* – 2013 [Электрон ресурс].

9. Aksela, M. & Naatainen, O. (2019). Project-Based Learning (PBL) in practice: As teachers' views of its' advantages and challenges. <https://www.researchgate.net/publication/333868087>.

10. Darling-Hammond L. Teacher preparation and development in the United States: a changing policy landscape // *Teacher Education around the World: Changing policies and practices / In L. Darling-Hammond, A. Lieberman (eds.). Abingdon, Oxon: Routledge, 2012. P. 130-150.*

11. First report of the independent review of teachers' standards: QTS and Core standards. 2011. 14 July. (UK Dept. of Education, 2011) [Электрон ресурс].

12. Fruchter, R. (1998). Roles of Computing in P5BL: Problem-, Project-, product-, process-, and People-based Learning, Artificial Intelligence for Engineering-Design, Analysis and Manufacturing, Cambridge University Press. 65- 67.

13. Fruchter. R. & Lewis S. (2003). Mentoring Models in Support of P5BL in Architecture/Engineering Construction Global Teamwork, *The International Journal of Engineering Education*.19(5). 663- 671.

14. Ganefri, G. (2013). The Development of Production-Based Learning Approach to Entrepreneurial Spirit for Engineering Students. *Journal Asian Social Science*; Vol. 9, No. 12; 2013. ISSN 1911-2017 E-ISSN 1911-2025.

15. Hudson P. How can preservice teachers be measured against advocated professional teaching standards? // *Australian Journal of Teacher Education.* – 2009. – Vol. 34 (5) – P. 65-73.

16. Ingvarson L.C. Standards for Graduation and Initial Teacher Certification: The International Experience. – Melbourne: ACER, October, 2012. – 63 p [Электрон ресурс].

17. Learning Standards, Teaching Standards and Standards for School Principals: a Comparative Study / B. Pont // *OECD Education Working Paper. № 99. Centre of Study for Policies and Practices in Education (CEPPE). Chile.* – EDU/WKP(2013)14. – 79 p [Электрон ресурс].

18. Louden W. Standards for Standards: The Development of Australian Professional Standards for Teaching // *Australian Journal of Education.* – 2000. – Volume: 44 issue: 2, page(s). – P. 118-134.

19. Samuel, K.; Libata, I. & Sabitu, A. (2018). Efficacy of Process-Based Instruction, In Enhancing Secondary School Students' Academic Performance and Science Skills Acquisition, In Identification of Cations, In Faskari, Katsina State-Nigeria. *Issues and Ideas in Education*, 6(1), 87–97.

20. Search for Teacher Education and Development Study in Mathematics [Электрон ресурс].

21. Wu N. The Implementation of the National Professional Standard for K-12 Teachers, 2012 (NPST) at Regional and Local Level in China: a Case Study of Regional Teacher Professional Development Standards Implementation in Qingyang District, Chengdu, China // *Higher Education of Social Science.* – 2014. – Vol. 7 (3). – P. 88-98.